

1.5. РОМАНІСТИКА

УДК 811.133.1'367

Марінашвілі, Мальвіна; Удовенко, Інна

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ОЗНАКИ Й ОЦІНКА (на матеріалі французьких адвербіальних інтенсифікаторів)

Оцінка являє собою окремих випадок прояву модальності як більш загальної категорії і припускає значну розмаїтість суб'єктивного втручання у висловлення, текст, включаючи як логічну інтерпретацію, так і різні види емоційних реакцій. Інтенсифікатори є одним з засобів актуалізації модальності. Ця здатність інтенсифікаторів обумовлена особливостями їхньої семантики, що містить оцінку.

Інтенсифікатори в тому чи іншому аспекті на матеріалі різних мов (зокрема французької, англійської, української, російської тощо) неодноразово були предметом спеціального вивчення. Так, досліджувались різні частини мови у функції інтенсифікаторів – прислівники та їхні функціональні еквіваленти, модальні слова, прикметники.¹ Інтенсивність розглядалась як компонент семантики слова, зокрема, вивчалось функціонування дієслів, що містять сему інтенсивності, і прикметників у функції інтенсифікаторів.² Проте аналіз французьких інтенсифікаторів дії з погляду реалізації ними оцінності відсутній.

Метою даного дослідження є вивчення адвербіальних одиниць (прислівників та їхніх функціональних еквівалентів) із значенням оцінки, що виконують у висловленні функцію придієслівних інтенсифікаторів.

У лінгвістиці під оцінкою звичайно розуміється позитивне або негативне ставлення суб'єкта мови до того, що повідомляється, тобто йдеться про аксіологічну оцінку, що заснована на протиставленні ознак “гарний”/“поганий”, “добре”/“погано”. У структуру оцінки включаються такі компоненти: 1) суб'єкт оцінки; 2) предмет, який оцінюється; 3) характер оцінки; 4) підстава оцінки, з погляду якої

робиться оцінка.³ Як семантичне поняття оцінка припускає ціннісний аспект значення мовних виразів, що може інтерпретуватися як “А (суб’єкт оцінки) вважає, що Б (об’єкт оцінки) гарний/поганий”.⁴

У дослідженнях з проблем інтенсивності указується на безпосередній зв’язок цієї категорії з явищем оцінності, що відображається як у значенні лексичних одиниць, що належать до класу означувальних слів, так і в їхньому вживанні. Взаємозв’язок інтенсивності й оцінності виявляється в тому, що, з погляду логіки, інтенсивність є різновидом оцінки, оскільки оцінка може характеризуватися як у кількісному, так і у якісному аспекті. При цьому встановлюються два типи шкал: шкала кількісної оцінки (багато/мало), або інтенсивності, і шкала власне оцінки (добре/погано). Точка відліку на шкалі кількісної оцінки співвідноситься з нормою даної якості. Точка відліку якісної оцінки відповідає нейтральному ставленню мовця, який орієнтується на еталон, що усвідомлюється як стандартний усіма членами даного соціуму.⁵

Насамперед, у ролі інтенсифікатора виступає загальнооцінний прислівник *bien* (прислівник *mal* входить у сферу деінтенсифікації,⁶ у зв’язку з чим у даній роботі він не аналізується). Семантичні відношення дієслово – прислівник *добре* зводяться до трьох типів: відповідність стереотипу, інтенсифікація і власне оцінка.⁷ Такі можливі відношення відображені в словниковій дефініції прислівника *bien*: 1) D’une manière conforme à la raison, à la justice, à la morale: *agir, se conduire bien*. 2) Indiquant le degré, l’intensité: *Nous avons bien ri*. 3) D’une manière satisfaisante: *Elle danse bien*.⁸

Для реалізації значення прислівника *bien* значущим є загальнокатегоріальне значення дієслова, з яким воно сполучається. *Bien* є якісним прислівником із значенням ‘добре’, ‘правильно’, якщо відноситься до дієслова, що позначає процес, дію, для яких релевантна якісна характеристика (порівн. словникове значення 3). У сполученні з дієсловом, який не може характеризуватися з боку якості, *bien* виражає інтенсивність – значення 2).

Оцінні прислівники при дієслові в більшості випадків не є власне показниками оцінки; вони, у першу чергу, орієнтовані на норму і показують відповідність/невідповідність дії або стану стереотипному. При цьому *bien* указує на норму, а *mal* – на відхилення від неї.⁹

Якщо у висловленні без прислівника в ремі знаходиться дієслово, то при наявності прислівника в ремі виявляється група дієслово + прислівник. Дієслово без прислівника повідомляє про дію: *Ça marche*, і, відповідно, альтернативою для повідомлення є відсутність даної дії,

тобто заперечення буде відноситися до дієслова: *Ça ne marche pas*. У випадку ж, коли дієслово супроводжується прислівником, у висловленні повідомляється поряд із дією і про ознаку дії: *Ça marche bien*, і заперечення буде відноситися до прислівника, а не до дієслова: *Ça ne marche pas bien* – Справи йдуть недобре, тобто не так, як повинні були або так, як хотілося б.

Залежно від семантичного типу предиката загальнооцінний прислівник *bien* може переосмислюватися, його чисто оцінне значення іде на другий план. Так, у сполученні з дієсловами емоційного ставлення, стану, перцепції (зорової або слухової), інтенціональними і модальними дієсловами *bien* виступає як інтенсифікатор, оскільки почуття, емоції, бажання, ментальні акти й акти сприйняття не є об'єктом оцінки: *aimer bien qch* – beaucoup, infiniment, passionnement; *écouter bien* – attentivement.

У висловленні “*Celui-là te va bien, tante Julia*” (D. Pennac. **Au bonheur des ogres**) прислівник виступає як інтенсифікатор.

При використанні інтенсифікаторів при дієслові варто враховувати їхню здатність семантично відноситися не тільки до дієслова, тобто характеризувати не тільки дію, процес, але і результат дії. У першому випадку йдеться про власне інтенсифікацію, у другому – прислівник квантифікує об'єкт.

При інтенсифікації дієслівне сполучення не складає єдиного семантичного цілого, а позначає дію з додаванням елемента, що підсилює одну з сем дієслова або комбінацію сем. Відмінність інтенсифікації від указівки на норму виявляється, насамперед, у тому, що прислівник-інтенсифікатор у висловленні факультативний: він лише додає деякий зміст до семантики дієслова, але не змінює його значення.¹⁰ Порівняй “*Celui-là te va, tante Julia*”, де в порівнянні з висловленням, що містить інтенсифікатор, відсутній тільки афективний аспект.

Н.Д. Арутюнова зазначає, що “*за системою цінностей, що входять у позитивну (нормативну) картину світу, велика кількість визнається бажаною, а мала – небажаною: добре і багато, погано і мало утворюють у межах нормативної моделі дійсності майже нерозлучні пари*”.¹¹ Проведений В.П. Мусієнко лінгвістичний експеримент з семантичного шкалування за методом Ч. Осгуда з метою виявлення зв'язку оцінки і міри на матеріалі української і російської мов показав їх “солідарність”: чим вище в балах міра ознаки, тим вище оцінка. Результати експерименту, у якому випробувані оцінювали міру ознаки слів-синонімів за параметрами: пасивність/активність,

спокій/збудження, слабкий/сильний, малий/великий, гарний/поганий, корисний/шкідливий, підтвердили ідею про те, що в мові “багато” усвідомлюється як “добре”, “мало” – як “погано”.¹²

Залежно від характеру підстави оцінки, її мотивації аксіологічні значення подані в мові двома основними типами: загальнооцінним і окремооцінним.¹³ Перший тип реалізується прикметниками *добрий* і *поганий*, прислівниками *добре* і *погано*, а також їх стилістично й експресивно маркованими синонімами. У другу групу входять значення, що дають оцінку одному з аспектів об’єкта дійсності (речі або стан справ людини або події) із певної точки зору.

Розрізняються суб’єктивний і об’єктивний аспекти значень оцінних слів. О.М. Вольф зазначає, що “в оцінних вираженнях суб’єктивне й об’єктивне нерозривно зв’язані, створюючи континуум, де та й інша сторона наростають/убувають обернено пропорційно одна одній”.¹⁴

Рациональна оцінка у висловленні “*et, à l’intérieur même de l’adolescence, la dix-septième année atteint un paroxysme, recompose ses lymphes, ses rêves, ses pensées, avec une rapidité de réaction chimie à qui l’air semble prêter un nouvel oxygène* (Н. Bazin. *Au nom du fils*) відноситься до однієї з ознак дії – “швидкість здійснення дії, проходження процесу”.

Розглянемо такі контексти використання інтенсифікатора *avec rapidité*, синонімічного прислівнику *rapidement*:

– *Mais la critique orale se fit avec une brutale rapidité* (А. Maurois. **Une carrière**).

– *Les téléphones ronflaient et les rubans de papier, en se déroulant emplissaient le barreau, avec une incroyable rapidité, de leurs sinistres serpentins* (А. Maurois. **Nouvelles**).

Оцінні прикметники *brutal* і *incroyable* додають до оцінки емоційний момент, підвищуючи ступінь інтенсивності процесу.

Розрізняють три різновиди оцінної модальності: 1) власне емоційну (що сприймається як сигнал на зразок “приємно”/“неприємно”), 2) емотивно-оцінну (що передає схвалення або несхвалення) і 3) стилістичну (що характеризує вжиток як доречне або недоречне в даних умовах мови).¹⁵

Адвербіальні інтенсифікатори, як показує фактологічний матеріал, з урахуванням контексту здатні актуалізувати усі три види оцінної модальності:

- 1) *...mais le ton qu’elle choisit pour me poser certaines questions sur l’existence que je menais en Europe m’agaça énormément* (Сélin. **Voyage au bout de la nuit**).

- 2) *Il s'agitait follement, le petit vieux* (R. Merle. Week-end à Zuydcoote).
- 3) *...quand le faux psy s'est mis à raconter qu'ils étaient camarades d'école, qu'il l'admirait vachement et tout ça, l'autre s'est creusé le cigare pour se demander...* (D. Pennac. Au bonheur des ogres).

Відзначимо, що вищезазначені різновиди оцінної модальності в їхній актуалізації в конкретному мовному відрізку розмежувати досить важко. Так, у реченні “**L’archiprêtre qui s’enrouait, fit un effort pour reprendre à pleine gorge: ‘Ne projicias me a facie’**” (H. Bazin, *Le bureau des mariages*) інтенсифікатор *à pleine gorge*, який у сполученні з дієсловом *s’en donner* утворює стійкий вираз, що означає “голосити”, у ситуації, коли йдеться про похоронну процесію, передає й емоційне ставлення суб’єкта мови до події, що ним описується, і його емотивно-оцінне ставлення. Крім того, стилістично маркований інтенсифікатор сприяє створенню експресивності даного уривка тексту через недоречність його вживання стосовно духовної особи, для характеристики його манери промови молитви.

Між кваліфікативними і квантитативними оцінками немає непрохідної грані, вони можуть супроводжувати одна одну. Так, наприклад, *пекуча ненависть* – це і сильна ненависть, і негасима, *глибокий сум* – і сильний, і “затаєний”.¹⁶

Прислівник *bien*, оцінний і інтенсифікуючий, в деяких випадках досить важко розрізнити. Деякі критерії віднесення даного прислівника до інтенсифікатора наводить Р. Мартен: “*L’absence de volonté (Il a bien changé!), un sujet inanimé (Le vent, la pluie...), un prédicat négatif (Il est bien à plaindre; Je me moque bien que...) orientent vers l’interprétation intensive*”.¹⁷ Однак досить численними є випадки багатозначності *bien*:

Il a bien mangé – “*La qualité de son repas a été bonne*”.

“*Il a beaucoup mangé*” (**Il a bien mangé, mon bébé!**).¹⁸

Експресивна характеристика може досягатися в тексті за рахунок паралельного використання інтенсифікаторів позитивної і негативної оцінки, як у випадку:

– *Seigneur Évêque, on voit bien que vous êtes prêtres! Que vous ne les avez jamais vus de près nos trouffions! Ils cognent dur, ils boivent sec, mais pour ce qui est d’entendre des voix...* (J. Anouilh. *L’Alouette*) (“солдати здорово б’ються і мертвецьки п’ють”).

Серед виокремлених інтенсифікаторів особливе місце займають емоційно-підсилювальні прислівники. Вони об’єднуються загальною

ідеєю дуже високої інтенсивності і сприймаються як емоційні визначники ступеня. У сполученнях із дієсловом вони не тільки підсилюють його, але і додають йому додаткові властивості, приводять до появи у дієслова певної емоційної оцінки. До таких інтенсифікаторів належать: *passionnément, ardemment, éperdument, follement, terriblement* тощо. Вони значною мірою втратили початкове лексичне значення і сприймаються як показники високого або крайнього ступеня інтенсивності процесу.

Серед подібних інтенсифікаторів вирізняються прислівники, похідні від прикметників негативної емоційної оцінки: *furieusement, atrocement, terriblement* тощо. У сполученнях із ними дієслово підсилює своє значення в зв'язку з тим, що вихідне значення прислівників сприймається не безпосередньо, а виявляється у вигляді особливо сильної інтенсифікації: *aimer (haïr) furieusement / terriblement*. Загальним семантичним компонентом *passionnément, éperdument* виступає 'passion', а прислівники *follement, terriblement, incroyablement, furieusement* об'єднані загальним семантичним компонентом 'excès', що вказує на надзвичайно сильний прояв почуття. При детермінації, наприклад, дієслова *aimer* цими прислівниками його семантична структура може бути подана як *aimer + passion, aimer + excès*, що є дефініцією семантично близьких йому дієслів-інтенсивів *adorer, idolâtrer*.

У досліджуваному матеріалі спостерігається значна кількість інтенсифікаторів із негативною оцінкою, що, очевидно, закономірно, оскільки, як зазначається у фундаментальних працях, присвячених оцінці, означення поганого більш диференційовані, ніж означення гарного:¹⁹

Lehmann en profite aussitôt pour me charger méchamment. Je lui présente ma démission en sanglotant (D. Pennac. Au bonheur des ogres).

Велика кількість мовних засобів вираження інтенсивності з негативною оцінкою пов'язана з тим, що засоби, наявні у мові, швидко "стираються" у результаті їх активного використання.²⁰ Склад цих засобів поповнюється за рахунок деривації прислівників від прикметників із яскравою експресивністю і вживання самих окремооцінних прикметників у структурі аналітичних інтенсифікаторів:

– *Il boirait énormément, le père du marié (P. Lainé. La dentellière).*

– *Elle se projeta dans l'avenir avec un élan fou, son corps vibra comme un arc (R. Merle. Derrière la vitre).*

Слід зазначити також переважне використання деяких інтенсифікаторів у тому або іншому художньому тексті. Наприклад, у романі А. Лану "Le commandant Watrin" має місце повтор інтенсифікатора з негативним оцінним значенням *odieusement*:

– *Pas du tout! Tu te tortilles **odieusement** sur “il nous y invite tous les quatre”;*

– *C’est le premier Allemand que je connaisse, de ma vie, moi qui viens de faire la guerre contre eux et il pourrait plutôt être mon ami. Beaucoup plus que le tanneur de chez moi qui exploite **odieusement** ses ouvriers;*

– *C’est indispensable: dès que la pluie venait, la gadoue envahissait **odieusement** Tempelhof.*

Прагматична мета оцінок з інтенсифікацією – зробити висловлення переконливішими для співрозмовника і підсилити його перлокутивний ефект – зміна емоційного стану адресата. Комунікативна мета інтенсифікації полягає не стільки в тому, щоб повідомити, що ознака перевищує норму, скільки ввести у висловлення афективний компонент, підсилити в такий спосіб “емотивний” бік оцінки – відношення суб’єкт – об’єкт і тим самим ефективніше впливати на адресата.²¹

Проведений аналіз фактологічного матеріалу дозволяє зробити такі висновки.

У конкретних висловленнях інтенсифікатори реалізують усі три виділювані в науковій літературі різновиди оцінної модальності: власне емоційну, емотивно-оцінну і стилістичну. Як оцінні виступають, насамперед, прислівник *bien* і суцільнооформлені прислівники, похідні від прикметників, що виражають позитивну або негативну оцінку. Разом з тим, більш експресивними в тексті виявляються роздільно-оформлені адвербіальні інтенсифікатори, до складу яких входять окремооцінні прикметники, і порівняльна конструкція із сполучником *comme* з огляду на їхню “нестертість”, образність, виразність.

Інтенсифікатори підкреслюють суб’єктивність оцінки, співвідносячи її з концептуальним світом мовця. Крім того, вживання інтенсифікаторів при дієслові-предикаті має певну прагматичну мету: повідомити про своє ставлення до об’єкта мови, зробити враження на адресата, викликавши в ньому відповідні почуття, емоції, стимулювати бажану поведінкову реакцію, підсилити ілокутивну силу впливу на адресата.

Подальшим розвитком дослідження може стати аналіз співвіднесеності з оцінкою адвербіальних деінтенсифікаторів, а також вивчення їх ролі у створенні експресивності художнього тексту у зіставленні з оцінними інтенсифікаторами.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бендетович Г.Б. Интенсификация как средство семантической детер-

- минации слова // Семантика языковых единиц: Сб. науч. тр. – Минск: Изд-во Минск. гос. пед. ин-та, 1984. – С. 192-201; Мальцев В.А. Английские эмоционально-усилительные наречия: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ленингр. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. – Л., 1964. – 24 с.; Мецлер М.Б. Способы выражения интенсивности в современном французском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.05 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М., 1974. – 20 с.; Bolinger D. Degree words. – The Hague-Paris: Mouton, 1972.
2. Акуленко В.В. Лексические средства выражения интенсивности качественного признака в современном русском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Киевск. гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1987. – 25 с.; Мусиенко В.П. Категория интенсивности в структуре русского глагола (функционально-семантический анализ): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / АН УССР. Ин-т языкознания. – К., 1984. – 25 с.; Ніколашина Т.І. Семантична типологія прислівників у сучасній українській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетр. держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1997. – 18 с.; Шейгал Е.И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке: Автореф. ... дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М., 1981. – 26 с.
 3. Ивин А.А. Основание логики оценок. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1970. – С. 21-37.
 4. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки. – 2-е изд., доп. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – С. 5-6.
 5. Лойко М.О. Функционально-семантическая категория интенсивности признака: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / Минск. гос. ун-т. – Минск, 1990. – С. 10.
 6. Див. пос. 1: Бендетович Г.Б. ..., с. 138.
 7. Див. пос. 4, с. 142.
 8. Le Petit Larousse illustré. – Paris: Librairie Larousse, 1980. – P. 137.
 9. Див. пос. 4, с. 135.
 10. Там само, с. 138.
 11. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. – М.: Наука, 1988. – С. 208; див. також пос. 4, с. 137.
 12. Мусиенко В.П. Функционально-семантическая категория меры в русском языке: Автореф. дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01 / АН Украины. Ин-т языковед. – Киев, 1992. – С. 20.
 13. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – 2-е изд. – М.: Языки русской культуры, 1999. – С. 198.
 14. Див. пос. 4, с. 27-28.
 15. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. – М.: Наука, 1986. – С. 114.
 16. Телия В.Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке. – М.: Наука, 1981. – С. 217.

17. Martin R. Pour une approche vériconditionnelle de l'adverbe bien //
Langue française. – 1990. – № 88. – P. 82.
18. Там само.
19. Див. пос. 11.
20. Див. пос. 5, с. 10.
21. Див. пос. 4, с. 111.